

СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС ТА ФІЛОСОФЕМА СИМВОЛУ

У статті проблематизовано поняття наукового дискурсу в контексті трансформації пізнавального поля науки та філософії, викликаній соціокультурними та техногенно-цивілізаційними факторами. Концепт дискурсу розглядається у зв'язку з філософемою символу, що зумовлено актуальними тенденціями розвитку філософії науки, філософії свідомості, філософської антропології та філософії мови. Обґрунтовано універсально-цілісний холістичний характер символу як структури, що здатна монолітизувати різні типи дискурсу та комплекси мовних практик у свідомості людини. Також символічно-дискурсивна форма експлікації смислів життєвого світу людини тлумачиться як онтологізуюча для пізнавального потенціалу свідомості. Розглянуто типологічну близькість філософської та художньої символіки в межах сучасного наукового дискурсу, що зумовлена семантичною та ейдетичною природою символіки. Розгорнуто триступеневу градацію символічних конструкцій за рівнем складності: іманентна, казуальна та власне символіка. Акцентовано роль символу в подоланні раціоналізуючого логоцентризму в мовних дескрипціях, трансцендування символічними конструкціями мовних практик і дискурсу як їх інваріанту. Підкреслено роль символу та символіки як засобів трансляції екзистування суб'єкта в інтерсуб'єктивному смисловому просторі.

Ключові слова: дискурс; символ; життєвий світ людини; свідомість.

Постановка проблеми. Поняття дискурсу є фундаментальним концептом у сучасній філософській та науковій картині світу. Інтерпретації цього поняття є дуже багато, залежно від того, яка саме дисципліна його використовує та проблематизує, при цьому можна говорити про певні парадигми, що постали на вододілі «модерну» та «постмодерну» та актуалізовані сучасною фундаментальною наукою, природничими науками та гуманітаристикою. Хоча і у філософії, і в лінгвістиці можна окреслити розлогі, потужні та тяглі у часі традиції щодо інтерпретації поняття «дискурс» або конструкцій, синонімічних за значенням (згадаймо, наприклад Е. Бенвеніста, що гранично зближував поняття мовлення та дискурсу, лотманівську концепцію «вторинних моделюючих систем мови», близьку до сучасного розуміння дискурсу, фукіанський проект «Археології знання» або статтю «Аналіз дискурсу» Е. Харріса (1952), що знаменувала «лінгвістичний поворот» у лінгвістиці та філософії ХХ ст.), єдності у поглядах вчених немає. Сучасна наука у світі, що бурхливо змінюється, з необхідністю зумовлюючи зміни в науковій картині світу, заново проблематизує співвідношення природничо-наукового і соціокультурного (ширше – загальногуманітарного) пізнання як на рівні метатеоретичних підходів до світоглядного знання і формування картини світу, так і на рівні дослідження кореляції і принципового відношення комплементарності між методологіями, поняттєвими системами і тим, що загалом можна

позначити як процедурний апарат науки, який виходить за межі, встановлені суб'єкт-об'єктною дихотомією. Такий стан речей характерний загалом для постнекласичної раціональності і, тим більше, раціональності, обтяженої інерцією парадигми постмодерну у філософії й культурі. Отже, питання про форми і способи пізнання реальності наукою, розуміння результатів цього пізнання у свідомості людини, а також вербальна фіксація цього знання в наукових дескрипціях та картині світу загалом потребує нових відповідей, що засвідчує і криза проекту постмодерну, і лінгвістичний поворот середини ХХ ст. та сучасна увага до класичної психофізичної проблеми у філософії свідомості. Це зумовлює **актуальність** дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика, окреслена темою статті, досліджувалася такими зарубіжними та вітчизняними науковцями, як М. Фуко, Е. Бенвеніст, А.-Ж. Греймас, Ж.-Ф. Ліотар, М. Пеше, О. П. Огурцов, В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська, А. Вежбицька, Н. С. Автономова, Г. Башляр, В. П. Руднев та ін. Інтерпретація філософемі символу здійснена в оперті на традицію О. Ф. Лосєва.

Метою статті є проблематизація тези про символічний характер засобів досягнення евристичності в сучасному науковому дискурсі та спроба наближення до типології символіки, згідно з темою статті.

Виклад основного матеріалу. Отже, що ж являє собою дискурс? Можна виділити (умовно) дві тенденції в підходах до змісту цього поняття – перша, традиційна

лінгвістична, тлумачить дискурс інструментально-операційно, у контексті тези про те, що саме це поняття дозволило лінгвістиці вийти за межі речення як категоріальної мовної та смислової одиниці. За В. С. Лук'янцем, найпоширенішими визначеннями дискурсу є: 1) надфразовий взаємозв'язок (єдність слів); 2) самоузгоджений текст; 3) усно-розмовна форма тексту; 4) взаємодія, інтеракція між особистостями; 5) діалог; 6) полілог; 7) мовленнєва практика; 8) група висловлювань, пов'язаних між собою за змістом; 9) мовний твір, тобто письмова або усна даність думки; 10) «мова у мові» (характеристика мови як знакової системи, що обумовлює глибинні структури мислення); 11) граматично фіксований спосіб знакового закріплення соціокультурних смислів [1, с. 14]. Ми б додали до цього переліку і варіант інтерпретації цього концепту з предикацією «авторський», особистісний дискурс, як суто індивідуальна, унікальна манера мовлення, письма та описуваної поведінки (маємо на увазі специфіку фіксації в мові самотності окремих людей через самоопис та соціальну рецепцію, використання при цьому мовних та мистецьких метафорики та символіки), що притамана окремим конкретним особистостям.

Щодо другої тенденції, то зауважимо, до речі, що Л. Вітгенштайн у пізній творчості (період «Філософських досліджень», 1953), продовжуючи фрегерасселівську традицію щодо тлумачення кореляції між значенням і смислом (сенсом), впритул наближається до подолання такого формального розуміння цього поняття. Можна навіть сказати, що саме «Божественний Людвіг» [2], його пізні інтуїції стоять біля витоків другої тенденції, що її ми позначимо як філософську, таку, що має метафізичний характер, онтологізуючу й металінгвістичну. У межах цієї другої тенденції дискурс набуває предикацій тотальності, ризоматичності, автономності щодо комуніканта та адресанта і т. д. (Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Ж.-Л. Нансі та ін.). Бачимо, яка парадоксальна когерентність існує між аналітичною традицією англо-американської філософії та метафізичною континентальною (нехай вона і постмодерна, а не модерна). Слід згадати також Ю. Габермаса («Філософський дискурс модерну», 1985), що здійснив спробу віднайдіння спільних рис між аналітичним та синтетично-холістичним, навіть метафізичним (наразі це поняття тлумачимо гранично широко – аж до зарахування до цієї парадигми герменевтичного та феноменологічного проєктів ХХ ст.) підходами до проблем означення, смислу та комунікації. Розглядаючи рецепцію Н. Луманом евристичного потенціалу мови науки, Ю. Габермас пише: «...якщо діяльність мовних символів у справах артикулювання, абстрагування та узагальнення домовних процесів свідомості та смислових взаємозв'язків себе вичерпує, її вже не можна пояснити через засоби здійснюваної комунікації, які застосовуються за наявності специфічно мовних умов її уможливлення. І якщо мова більше не може представлятися як певна структура, яка уможлиблює внутрішній зв'язок між розумінням смислу, ідентифікацією значення, та інтерсуб'єктивною дійсністю, тоді розуміння... вже не можна пояснити шляхом аналізу мови. Аспекти інтерсуб'єктивності, які мовно породжуються, повинно, швидше розглядати

як такі, що само породжуються із взаємних смислоперероблюючих систем» [3, с. 370–371]. Неважко помітити, що йдеться про новий рівень саморганізації смислу, вже металінгвістичний, соціокультурний, але такий при цьому, що забезпечується і фіксується в дискурсі. Останній, таким чином, уможлиблює такий «стан справ» (Л. Вітгенштайн), за якого «...через системну раціональність (що включає в себе інтерсуб'єктивну єдність смислогенеруючих систем свідомостей окремих суб'єктів, насамперед таких, що мають мовний характер – П. К.) усувається суб'єктоцентрований розум» [3, с. 375]. Варто додати, що усувається, швидше не розум, а раціоцентричні та логоцентричні форми фіксації смислу.

І тут через філософему світу як тексту (Ж.-Ф. Ліотар, У. Еко, Х. Л. Борхес, Г. Блюменберг) ми підходимо до з'ясування релевантності поняття символу, який ми інтерпретуємо як універсальну смислогенеративну модель (О. Ф. Лосєв) свідомості, що лежить в основі когнітивних структур, «налаштувань» останньої, і уможлиблює розуміння, фіксацію та структурування феноменологічного досвіду, комунікацію у сфері інтерсуб'єктивності та, назагал, пізнання і створення людиною картини світу. Що за реальність створює і репрезентує символ? Після Р. Рорті, що услід за В. Селларсом піддав сумніву «міф про даність» (myth of the given) свідомості людини її ж таки предметного змісту, проблематизація філософемою символу видається ключовою для розвитку сучасної філософії в контексті вищеокресленого status quo в науці та філософії. Актуалізація цієї філософемою видається ще більш необхідною з огляду на недостатність деяких згаданих тлумачень у контексті контрверсійності аналітичного (науково-емпіричного, англо-американського) та континентального (герменевтично-романтичного, новочасово-європейського) підходів до філософського знання (С. Крічлі «Вступ до континентальної філософії», 2001, укр. пер. Б. Менжуліна, 2008). В означеному контексті концептуально важливим для подальшого аналізу видається питання про спосіб побутування та функціонування символу в пізнавальній формотворчій та культуротворчій діяльності людини, питання про принципіву можливість і шляхи досягнення конкретної символіки, що оточує нас у сприйнятій нами реальній дійсності. Вище уже згадувалося про такі суттєві моменти у характеристиці символу, як релевантність словесного вираження для реалізації пізнавально-творчого потенціалу символу, а також комунікативний діалогічний характер його живого побутування. О. Ф. Лосєв обґрунтовує безпосередньо-інтуїтивний спосіб досягнення речей у символі, на відміну від мисленнєво-дискурсивного у понятті [4, с. 149]. Зважаючи на цю тезу, можна припустити, що поняття та символ виступають як два аспекти, два головних засоби людського пізнання. Те, що у понятті експлікується, піддається логічно-мисленнєвим операціям аналізу, синтезу і т. ін., у символі перебуває імпліцитно (що стосується кожного конкретного феноменологічно-когнітивного акту), але як символ, так і поняття відносно повно, лише з різних боків різними способами репрезентують об'єктивну дійсність. Наразі постає питання: як же відбувається символізація дійсності, тобто питання про вплив символіки на мінливу дійсність і зворотна детермінація дійсності

культурно-символічних рядів смислів свідомості? Чи може інформація, що задається символом, і, безперечно, у своїй основі має факти об'єктивно сприйнятої дійсності, що піддаються суб'єктивно-мисленнєвій обробці, структуруванню, вважатися об'єктивною, у соціально-культурному аспекті – значимою як для окремої особистості, так і для великих спільнот людей? І яким чином змінюються парадигми реценції символічних смислів протягом зміни епох філософсько-світоглядного самоусвідомлення людства, зафіксованого у філософській та літературній стилістиці, визначеній превалюючими дискурсивними моделями? (Згадаймо, наприклад, класичний для модерну філософський роман Г. Гессе «Гра в бісер» (1943) або класичний текст постмодерну, роман «Історія світу в 10 ½ розділах» (1989) Дж. Барнса – якщо символіка першого ще цілком службова щодо сенсу, то символіка іншого – вже автономна та онтологізована. Фукіанська автономність кодів щодо референтів. Або ж практику використання мовної візуалізованої символіки в мисленнєвих експериментах сучасної науки [5]. Якщо поняттєве пізнання прямо може мати своїм критерієм практику, то ситуація із символічним пізнанням більш складна – символ слугує інструментом пізнання і засобом змінення реальності, перетворення культури не прямо, як поняття, а через категорію діалогу, в інтерсуб'єктивній реальності спілкування і розуміння. Незважаючи на всю свою умовність, така інтерпретація пізнавальних механізмів щодо символу та поняття у їх співвідношенні, як нам видається, дозволяє чітко розставити акценти в розумінні та введенні у самосвідомість культури опису механізмів, посередництвом яких символ і поняття як свідомісні феномени беруть участь у пізнавальному процесі. Якщо поняття за самою своєю сутністю як мисленнєва пізнавально-комунікативна форма виокремлює сутнісне, загальне, фіксуючи спільне в масиві одиничностей, то символ навпаки, конкретизуючи смисл, вказуючи на одиничний предмет, одночасно актуалізує в пізнавальній свідомості ряд узагальнених характерних особливостей конкретного предмета, відкриваючи колосальну смислову перспективу смислових рядів, (що, до речі, далеко від рекурсивності і гегелівської поганої безкінечності.) Таким чином, символ вказує на конкретику в контексті певного символічно-абстрактного, суто мисленнєвого горизонту смислів (у феноменологічній термінології), що його детермінує специфіка та природа символізованої конкретики. Поняття ж, відповідно, означає сутнісно загальні смисли, без необхідної опори на наявну в безпосередньому когнітивному чи перцептивному акті конкретику. Отже, символ, порівняно з поняттям, може розглядатися як своєрідний «місток» між абстрактним та конкретним; завдяки своїй діалектичній, динамічній сутності він уможливує перехід від узагальненого значення до його конкретних окремих проявів та смислів, ними обумовлених. Властиво, можливість розвитку змісту символу закладена в його структурі та способі функціонування, що із необхідністю виводить нас на проблему контексту, комунікації, діалогу.

Розуміючи, що мова є не просто способом фіксації або трансляції інформації, складно структурованою системою на основі семіотичного коду, а (звертаючись

до традиційних вже метафор М. Гайдеггера, що функціонують як символічні конструкції) «домівкою буття», куди та звідки його (буття) доправляє «пастух буття» – людина, можна, перефразуючи відому символічну метафору М. Мамардашвілі з «Психологічної типології шляху...» 1984, про мислення «Прустом» («чогось») сказати, що у цьому сенсі українська мова написала «Кобзар» Шевченком і його дискурс, епістолярний, художній прозовий та певним парадоксальним чином, навіть і поетичний, постав як якнайповніший вираз метафізичної сутності живої національної мови як інваріанта семіотичної мовної системи.

З точки зору семіотики (її розділу – прагматики), дискурс є формою позиціонування людини щодо дійсності, а з іншого боку – проекцією людської свідомості та інтелекту на дійсність, оскільки виступає «абстрактном» (В. С. Лук'янець) та інваріантом живої національної мови, мовних практик нарізноманітніших спільнот за критерієм виділення та за ступенем загальності в межах цієї мови і також водночас інструментарієм, що відображає телеологічну настанову мови і мовлення (фіксуючи відмінність між сосюрівською дистинкцією «language» та «parole») в межах наукового дискурсу, який створюють люди, перебуваючи в просторі мови.

В. С. Лук'янець пише: «Дискурс, таким чином, виявляється як середовище спонтанного виникнення та вільної еволюції бажань, образів, уявлень, понять, повір'їв, думок, переконань, знань, чуток. Усе, що виникає в дискурсі, ніколи не є «надлюдським», божественним, трансцендентним; воно завжди суть чогось «людського, занадто людського», випадкового» [1, с. 20–21]. Дійсно, виникаючи в дискурсі, мовна метафорика та символіка не є трансцендентною, але вона може отримати статус онтологізованої, перебуваючи та функціонуючи в ньому. Класичним прикладом є маніпулятивний дискурс панування, здійснюваний інститутом влади, або символічні ряди та семіотичні коди «дискурсу ненависті» в межах конквзональних (англ. consciousness) воєн між державами та спільнотами.

Отже, якщо принагідно до нашої теми вважати дискурс специфічною мовною практикою, що уможливує створення окремої наукової або філософської реальності, «життєсвіту», за Гусерлем, то філософська символіка видається чи не головним засобом формування такого дискурсу. Розглянемо деякі з типів символів, а саме: філософські, художні та художньо-філософські. Зауважимо принагідно, що наша критеріальна специфіка типології символів відмінна від, наприклад, лосєвської («Проблема символа и реалистическое искусство», 1976) або підходу С. Г. Сичової («Проблема символа в философии», 2000) [6]. Філософські символи характеризуються якнайбільшою серед усіх інших узагальненістю. Від вузьконаукових символів власне цим філософські символи і відрізняються. Філософська символіка гранично близько підходить до найбільш широких універсальних понять, до категорій, причому не просто відображає дійсність, але й має із нею зворотній ейдетичний зв'язок. Репрезентація та візуалізація таких символів також гранично широка, тобто зв'язок символа та референта умовний та суб'єктивний.

Знаменно, що, наприклад, П. С. Юшкевич, філософське «акме» якого припало на початок ХХ ст., епоху

становлення російського мистецького та філософського символізму, диференціює поняття наукові та філософські: «Наукові поняття – це сухі ділові папери, в яких кожне слово, кожен знак мають своє, точно зважене і раз і назавжди встановлене значення. Зовсім інший характер мають філософські поняття. Вони якісь мерехтливі, як зірки, то стискають свій пучок світла, то звільняють його. Вони сповнені натяків та обіцянок: «суще», «буття», «становлення» – це не сухі відсторонені терміни логіки, це складні символи, під якими, поза їх прямим сенсом, приховується ще особливий, багатий зміст. І якщо наукове поняття можна порівняти з діловим папером, то філософське схоже на поетичний витвір із його метафорами та порівняннями» [7, с. 144]. Бачимо, як філософ інтуїтивно фіксує й динаміку символу, і його діалектичну сутність (мерехтіння, звуження – розширення «пучка» сенсів), і його інваріантність («натяки» й «обіцянки»). Та й саме звертання до такої форми викладу симптоматичне – дослідник пояснює філософські символи через символ же – «зірки». І хоча Юшкевич не має змоги пояснити, який же «особливий багатий зміст» імплікований категорією символу, характерною для «проблемного поля» епохи початку ХХ ст., значущим є вже саме звертання до цієї проблематики. Важливим є і те, що результатом інтерпретації символу також є символ, як у цьому випадку. «Будь-яка інтерпретація символу сама залишається символом, хоча і дещо раціоналізованим, тобто дещо наближеним до поняття», – писав М. М. Бахтін [8, с. 342].

Нас цікавить саме те, як філософська символіка може існувати в нетрадиційному для себе контексті, а саме в художньому тексті (згадаймо принагідно поняття «хронотоп», що має символічний характер, М. Бахтіна). Взагалі ж символи в цілому і філософські символи зокрема, як правило, лежать в основі тих чи інших філософських систем, концепцій чи побудов – як деяке позараціональне а ргіогі, інтуїтивний поштовх. Так, А. Бергсон говорить про певні первісні інтуїції, які лежать в основі філософствування окремого філософа. «Але чи можемо ми вловити цю інтуїцію? У нас є лише два способи виразу – поняття та образ. У поняттях розгортається система; в образі вона стискається, коли її відштовхують до інтуїції, з якої вона вийшла. Якщо не хотіти переступити образ, піднімаючись ще вище, то необхідно потрапляєш знову в сферу понять, причому понять більш загальних та невизначених...» [9, с. 115–116]. Образ, *image mediatrice*, за Бергсоном, образ-посередник між духом та матерією, поняттям та інтуїцією має яскраво символічний характер. Наприклад, інтерпретуючи філософствування Д. Берклі, Бергсон виводить як *image mediatrice* символ – філософему «плівки» (матерії) між людиною та Богом: якщо не фокусувати увагу на ній – усе видно чітко; якщо фокусувати – цільна дійсність розмивається, розкладаючись на «субстанції», «монади», «атоми» – цілісне сприйняття зникає, «плівка» стає непрозорою. Таким чином, смислоутворюючий (за Г. Ріккертом) розгляд філософських систем може розумітися як тлумачення філософської символіки або шлях від первісних інтуїцій через символіку та поняття до синтетичних, репрезентативних філософських символів-понять. Тут

можемо звернутися до ступенів символіки у сфері художнього, у сфері мови:

а) іманентна символіка мови як семіотичної системи, перший ступінь – та символіка, яку зумовлює сама сутнісна специфіка будь-якої образності, тим більше художньої (наприклад, лексема «годинник» може бути символом, але в побутовому слововжитку зазвичай не є ним);

б) казуальна символіка, що вказує на «точки сингулярності» смислової динаміки мовлення або тексту, коли наратив чи дискурс розпадається на окремі «плато» (Ж. Дельоз) смислових рядів. (Наприклад, «складка» у слововжитку Ж. Дельоза);

в) власне символіка, коли художній образ через свою мистецьку довершеність, велику соціокультурну навантаженість піднімається до символу не просто як до особливого способу означення сенсу, а як до принципу розуміння дійсності, що передбачає її творче перетворення. Безумовно, про справжній художній символ можна говорити лише в цьому випадку (Дон Кіхот, Улісс, Гамлет тощо).

Отже, бачимо, що філософський символ тяжіє до поняття; близький йому художній символ тяжіє до художнього образу. Але чи можливо так чітко розділити сфери функціонування та вжитку філософських та художніх символів? Позірно раціонально – так, але в калейдоскопі живої дійсності, для якої єдиною константою є змінюваність та плинність, ідеалізовані абстрактні конструкції, як правило, можуть існувати лише видозмінюючись згідно з умовами та вимогами мінливого ситуативно-контекстуально-культурного оточення. Саме тому лише конкретний контекстуальний аналіз окремого акту символізації може дати нам матеріал для ідентифікації типу символу, причому легко конструюється така ситуація, коли провести чітку дистинкцію між символом філософським та символом художнім буде дуже важко, а якщо й можливо, то з безпосередньою шкодою для конкретного культурно-смислового цілого. Це означало б приблизно те ж, що й добувати пісок для будівництва з перлів. (Стилістика таких філософів, наприклад, як Ф. Ніцше, М. Гайдеггер, Ж. Дельоз або таких письменників, як Г. К. Честертон, Ф. Кафка чи Х. Л. Борхес, цілком підтверджує нашу тезу). Маючи на увазі тенденцію до деякої «артизації» філософії, що її можна спостерігати протягом усього ХХ ст., від О. Шпенглера до П. Слотердайка або Ж. Л. Нансі, яка набуває ознак тотальності в постмодерній парадигмі (від Ж. Лакана та Ж.-Ф. Ліотара до сучасного кіберпанку в літературі й масовому кінематографі, мережі Інтернет) і яка генетично сягає ще античної суперечки про мистецьку чи наукову сутність філософії, для більш адекватного і повного відображення соціокультурної практики людини не зайвим було б ввести проміжну ланку між філософським та художнім типами символів – тип філософсько-художньої символіки. (Наприклад, «das man» у Хайдеггера, «надлюдина» у Ніцше, «людина без органів» у Ж. Дельоза, тощо). Або у С. Л. Франка: «Гілка лози, якщо вона усвідомлює, що вона живе тільки соками, що біжать по всій лозі і йдуть від її спільного кореня, не може не відчувати одвічної єдності свого життя з усіма іншими гілками. Любов є основою всього людського життя...» [10, с. 331].

Філософ використовує символ «гілка лози» для розкриття понять «нероздільна єдність, любов». Або М. Гайдеггер говорить, що людина є «пастухом буття». Символічний характер цієї конструкції цілком очевидний, як і її художня сугестивна сила. Чи Д. Берклі трактує матерію як мову, якою з нами розмовляє Бог).

Отже, під філософсько-художніми символами ми будемо розуміти такі символи, які, поєднуючи поняттєву універсальність усезагальних категорій відображення дійсності, притаманну філософським символам, з інтуїтивно-споглядальним способом осягнення конкретних одиниць, зафіксованих у художньому образі, що притаманно символам художнім, утворюють нову символічну цілісність у межах дискурсу, яка дозволяє вийти на новий рівень осягнення й аналізу реальної дійсності та дійсності культури.

Висновки. Загалом висновуємо, що в останній чверті ХХ і на початку ХХІ ст. з розвитком філософії свідомості та когнітивістики, які почали відігравати роль «парасольки смислів» для гіпотетичного синтезу наук про дух і наук про природу (Е. Касіер) у сфері розуміння, синтезу значень у свідомості, породження сенсу і трансляції/фіксації знання у мові, проблематика виходу за межі дискурсу тлумаченого функціонально, якщо не звільнення від «тиранії мови», то переосмислення форм позиціонування людини щодо неї є надзвичайно важливою. Когнітивна лінгвістика (окремо відзначимо концептологію і такі знакові для нашої теми підходи, як, наприклад, генеративна семантика Дж. Лакоффа і теорія концептуальної метафори загалом – так чи інакше всі вони генетично виводяться зі славетної паскалівської метафори (геометризованої, звісно) людини як точки, що Всесвіт охоплює її просторово як локалізовану тілесно, але думкою вже вона огортає універсум), когнітивна й екзистенціальна

психологія, когнітивна нейронаука, теоретична фізика, у філософії – дослідження підстав математики, філософія свідомості і філософська антропологія якраз й актуалізували проблематику дискурсу та символу в його межах, перетворивши його, без перебільшення, на щось більше, ніж такий, що піддається формалізації (у логіці пропозицій або в логіці предикатів) простий алгоритм осмислення предмета думки. Символіка в межах дискурсу (що все більше набуває рис автономного арт-об'єкта (Ж. Дерріда), що стосується не лише сфери гуманітаристики, але і фундаментальних наук (наприклад, метафорика та символіка квантової М-теорії суперструн)) набуває статусу «ментальної онтології» [11] суб'єкта, іманентної дискурсу. Отже, в сучасному науковому дискурсі символ та символічні конструкції по-перше, монолітизують його, інтегруючи різномірні та різноскеровані мовні практики в холістичну єдність, виводячи останню за межі тезаурусу, «архіву» (М. Фуко) мови, роблять його складовою довербального і дологічного досвіду; по-друге, експлікують, завдяки конотативній навантаженості та ейдетичній природі, екзистенційний вимір мовця або тексту; по-третє, мовна метафорика та символіка надають дискурсу предикації універсальності, долаючи обмеженість дефінітивно-дескриптивного модусу фіксації значення та смислу в якнайширших контекстах, мовних та загальнокультурних, коли згадані символічні та метафоричні конструкції функціонують як математичні базові моделі мисленого (когнітивно-ментальна сфера свідомості, мовна картина світу) та як конкретно-емпіричні феномени суб'єктивного осмислення та переживання (психоемоційна сфера, особистий досвід, екзистенціали (М. Гайдеггер) свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'янець В. С. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури : [монографія] / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К., 2000. – 304 с.
2. Руднев В. П. Божественный Людвиг. Витгенштейн: Формы жизни / В. П. Руднев. – М.: Прагматика культуры, 2002. – 256 с.
3. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну / Ю. Габермас ; [пер. з нім. та комент. В. М. Купліна]. – К.: Четверта хвиля, 2001. – 424 с.
4. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М.: Искусство, 1995. – 319 с.
5. Кретов П. В. Символіка мисленого експерименту: філософсько-антропологічна реценція / П. В. Кретов // Вісник Черкаського університету: Серія «Філософія». – № 11 (304). – Черкаси, 2014. – С. 51–58.
6. Сычева С. Г. Проблема символа в философии / С. Г. Сычева. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 2000. – 197 с.
7. Юшкевич П. С. О современных религиозно-философских исканиях / П. С. Юшкевич // Литературный распад: сборник статей. – СПб., 1998. – С. 116–129.
8. Бахтин М. М. Понимание и текст / М. М. Бахтин // Хрестоматия по философии: уч. пос. / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М.: Проспект, 1997. – С. 336–353.
9. Бергсон А. Философская интуиция // Хрестоматия по философии. Уч. пос. / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М.: Проспект, 1997. – С. 272–284.
10. Франк С. Л. Непостижимое // Сочинения / С. Л. Франк. – М.: Правда, 1990. – С. 183–560.
11. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
12. Deodato S. Paul Ricoeur's Hermeneutics of Symbols: A Critical Dialectic of Suspicion and Faith [Електронний ресурс] / S. Deodato, A. Itao // Kritike volume four number two (december 2010), 1–17. – Режим доступу: http://www.kritike.org/journal/issue_8/itao_december2010.pdf.
13. Novak P. Mental Symbols: A Defence of the Classical Theory of Mind / P. Novak. – Springer Science & Business Media, 1997. – 259 p.
14. Pinker St. The Sense of Style: The Thinking Person's Guide to Writing in the 21st Century, 2014 [Електронний ресурс] / St. Pinker. – Режим доступу: http://www.amazon.com/The-Sense-Style-Thinking-Persons/dp/0670025852#reader_B00JW50680.
15. Sadowski Piotr. From Interaction to Symbol: A systems view of the evolution of signs and ... / Piotr Sadowski. – Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2009. – 297 p.
16. Skorupski John. Symbol and Theory. A Philosophical Study of Theories of Religion in Social Anthropology / John Skorupski. – Cambridge University Press, 1983. – 284 p.

17. Stamatescu Ion-Olimpiu. On the Use and Character of Symbols in Modern Physical Theories [Електронний ресурс] / Ion-Olimpiu Stamatescu // Symbol and Physical Knowledge, 2002. – P. 33–72. – Режим доступу: http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-662-04855-9_2.

П. В. Кретов,

Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, Черкасы, Украина

СОВРЕМЕННЫЙ НАУЧНЫЙ ДИСКУРС И ФИЛОСОФЕМА СИМВОЛА

В статье проблематизовано понятие научного дискурса в контексте трансформации познавательного поля науки и философии, вызванной социокультурными и техногенно-цивилизационными факторами. Концепт дискурса рассматривается в связи с философемой символа, что обусловлено актуальными тенденциями развития философии науки, философии сознания, философской антропологии и философии языка. Обосновывается универсально-целостный холистический характер символа как структуры, способной монолитизировать различные типы дискурса и комплексы языковых практик в сознании человека. Также символично дискурсивная форма экспликации смыслов жизненного мира человека трактуется как онтологизирующая для познавательного потенциала сознания. Рассматривается типологическая близость философской и художественной символики в пределах современного научного дискурса, обусловленная семантической и эйдетической природой символики. Разворачивается трехступенчатая градация символических конструкций по уровню сложности: имманентная, казуальная и собственно символика. Акцентировано роль символа в преодолении рационализирующего логоцентризма в языковых дескрипциях, трансцендирования символическими конструкциями языковых практик и дискурса как их инварианта. Подчеркнута роль символа и символики как средств трансляции существования субъекта в интерсубъективной смысловом пространстве.

Ключевые слова: дискурс; символ; жизненный мир человека; сознание.

P. V. Kretov,

Department of Philosophy Cherkasy National University B. Khmelnytsky, Ukraine

MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE AND PHILOSOPHEME SYMBOL

The subject of the article is the concept of scientific discourse, discussed in the context of the generation mechanisms of symbolic meanings in the human mind and their verbalization in the discourse. Purpose of the article – justification relevance symbol and symbolic structures of language and consciousness to transform the contemporary scientific discourse in a changing problem field of philosophy and socio-cultural constants of human existence. The symbol is interpreted as a universal model capable of generating meaning in the minds of both the cognitive level, and the psycho-emotional. This is due, on the one hand, the logical structure of a character, and on the other – it eidetic nature. Considered generally accepted in the modern scientific literature approaches to the definition of discourse. Proposed extension of the concept of copyright discourse, based on creating a sense of nature and use of language usage metaphors and symbolism in voice and textual communication. Also considered typological similarity of scientific and artistic symbolism in modern scientific discourse and proposed gradation levels of symbolism in textual discourse on the perception of the levels of complexity to the recipient and the method of creation. Substantiates the holistic nature of the character as a structure that is able to combine different types of discourse and complex language practices in human consciousness within the linguistic and eidetic picture of the world. When writing this article used the methodology of historical, cultural and hermeneutical text analysis. Scientific novelty of the article is to justify the unity of semantic and eidetic express philosophical and artistic symbolism in scientific discourse. Scope of use of the results of the work outlined in cognitive science, philosophical anthropology, philosophy of culture.

Keywords: discourse; character; life world of human; consciousness.

Рецензенти: Лозко Г. С., д-р філос. наук, професор;

Марченко О. В., д-р філос. наук, професор.